

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ

А. В. Семенишин, здобувач

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

Розглянуто чинне законодавство, що регулює питання реалізації оборонної функції держави в механізмі економічної безпеки та обороноздатності з точки зору розроблення та виробництва сучасних зразків озброєння і військової техніки, їх постачання для потреб Збройних Сил України.

Ключові слова: оборонно-промислова політика, економічна безпека, розроблення та виробництво озброєння і військової техніки, державне оборонне замовлення, обороноздатність.

Постановка проблеми. Оборонно-промисловий комплекс України, який заснований переважно на державній власності, зараз гостро потребує ефективного організаційно-господарського реформування. Стабільність оборонного виробництва та відповідність світовим вимогам українського озброєння і військової техніки (ОВТ) сприятиме розв'язанню проблем планового комплектування Збройних Сил України (ЗС України) сучасними зразками ОВТ, експортного освоєння окремих світових ринків ОВТ, істотного стимулювання інноваційної та науково-дослідницької складової економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували правові аспекти втілення оборонно-промислової політики в механізмі держави, слід відзначити Р. Боднарчука, П. Шевцова та ін. Однак треба також зазначити, що на сьогодні не існує комплексних досліджень із зазначеної тематики, тим більше тих, які стосуються саме розроблення доктринальних положень.

Формулювання цілей. Метою статті є аналіз чинних нормативно-правових актів, що регламентують засади оборонно-промислової політики України з точки зору забезпечення її економічної безпеки та обороноздатності, узагальнення їх ключових положень та формулювання висновків щодо необхідності вдосконалення законодавства.

Виклад основного матеріалу. Статтею 17 Конституції України [1] захист суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення економічної та інформаційної безпеки визнаються найважливішими функціями держави. Безпе-

речно, ці положення відображено в Основному Законі саме тому, що впливають із безпосередніх ознак поняття «суверенна держава». В подальшому наведені конституційні категорії закріплено у нормах конституційного, господарського, кримінального законодавства України.

У нормах Конституції України також міститься поняття *національної безпеки* України, що є ширшим за економічну безпеку і охоплює всі сфери життєдіяльності держави. У той же час *економічна безпека* держави зумовлюється її *економічним суверенітетом*, тобто економічною незалежністю держави, що ґрунтується на праві самостійно вирішувати внутрішньо- і зовнішньоекономічні питання [2]. Зазначені поняття є методологічними для даного дослідження.

З функціональної точки зору існує цілісна система органів державної влади, на які за Конституцією України покладено обов'язки щодо забезпечення обороноздатності України — ЗС України (ст. 17), Президент України (статті 102 та 106), Рада національної безпеки і оборони України (ст. 107), Кабінет Міністрів України (ст. 116). Разом з тим у системі органів Кабінету Міністрів України особливе місце посідають також Міністерство оборони України та Агентство з питань оборонно-промислового комплексу України, які займаються безпосередньою реалізацією оборонної та оборонно-промислової політики держави.

Керівними для діяльності всієї системи органів державної влади у сфері забезпечення економічної безпеки та обороноздатності України є передусім нормативно-правові акти програмного та доктринального характеру. Зупинимось на них більш докладно.

Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-ХІІ «Про оборону України» від визначає обороноздатність держави як її здатність до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів і є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації. Безумовно, така здатність держави до захисту зумовлюється глибокою економічною, промисловою, військовою та навіть політичною підготовкою, суверенітетом держави у цих напрямках [3]

Обороздатність України відповідно до Конституції та законів України підтримується ЗС України, які повинні мати «сучасні технологічні можливості забезпечувати оборону України» згідно з «Концепцією державної промислової політики України», затвердженою Указом Президента України від 12 лютого 2003 р. за №102/2003. [4]

Забезпечення державного суверенітету, в тому числі економічного, спирається на комплексну державну політику у сфері економічної та інформаційної безпеки, оборонно-промислового комплексу (ОПК), територіальної оборони, зовнішньої політики та здійснюється на основі Закону України

«Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV [5], який визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності. Частина 2 ст. 2 цього Закону покладає на Президента України обов'язок щодо розроблення і затвердження Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, а також доктрин, концепцій, стратегій і програм, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи воєнного будівництва. Закон прямо вказує, що Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України є документами, обов'язковими для виконання, і основою для розроблення конкретних програм за складовими державної політики національної безпеки.

Як слушно зазначає Д. Задихайло, вплив економічних доктрин на конституційно-правове визначення базових принципів організації економічного життя суспільства, функцій та ролі держави у сфері економіки, механізмів та режимів їх реалізації через свою активну присутність як складової в конституційній доктрині визначає необхідність з'ясування сутності таких економічних доктрин, їх сумісності з основними конституційно-правовими цінностями, економічними інтересами нації та держави на історично визначеному етапі її розвитку за внутрішніх і зовнішніх умов, що склалися [6, с. 28]

На виконання Закону № 964-IV було видано Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України» [7] Стратегія визначає актуальний стан національної безпеки держави, зокрема в економічній сфері та обороноздатності, а також основні напрями та заходи щодо усунення її основних загроз.

У свою чергу Указом Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004 «Про Воєнну доктрину України» [8] визначено основні напрями економічного забезпечення воєнної безпеки України, продемонстровано нерозривність економічної безпеки та обороноздатності. Зокрема, він визначає поняття Воєнної доктрини України як сукупність керівних принципів, воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних та військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави.

Державна політика щодо забезпечення економічної безпеки та обороноздатності України має бути спрямована на певний об'єкт. Відправним пунктом військової могутності будь-якої армії є її забезпечення в необхідній кількості сучасними зразками ОВТ, що в свою чергу є предметом діяльності ОПК. У такому сенсі ОПК України виступає господарсько-правовим об'єктом державної оборонно-промислової політики, а держава отримує можливість впливати на господарську діяльність суб'єктів ОПК, які безпосередньо займаються розробленням та виробництвом озброєння і військової техніки.

У статті 9 Господарського кодексу України (ГК України) встановлено, що у сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і по-

точну (тактичну) економічну та соціальну політику, спрямовану на реалізацію і оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, окремих суспільних верств та населення в цілому [9], що здійснюється відповідно до Закону України від 23 березня 2000 р. № 1602-III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [10]. Тобто, держава може спрямовувати діяльність підприємств і установ ОПК на реалізацію своїх економічних програм, а за допомогою організаційно-адміністративних повноважень з управління підприємствами державної власності — здійснювати оптимізацію господарського управління ними відповідно до положень статей 21 та 22 ГК України.

В той же час ОПК України логічно визнати провідною галуззю інноваційної, інвестиційної та зовнішньоекономічної політики держави. Як відзначає Ю. Атаманова, державна інноваційна політика має розглядатись як комплексна система заходів для стимулювання, розроблення, супроводження, управління, планування та контролювання процесів інноваційної діяльності у сфері науки, техніки та матеріального виробництва. Сутність державного регулювання інноваційної діяльності полягає у цілеспрямованому впливі органів державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної сфери — в окремих випадках фінансового підтримання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. [11, с. 111–112]

Інвестиційну політику держави передбачена у ст. 10 ГК України. У сфері ОПК вона має забезпечуватися за допомогою окремих господарсько-правових засобів, установлених у ст. 12 ГК України: в першу чергу за допомогою державного замовлення, застосування інвестиційних, податкових та інших пільг, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій, субсидій.

Державне оборонне замовлення на сьогодні є основною формою взаємодії розробників, виробників ОВТ і кінцевого споживача — ЗС України, від імені яких виступає Міністерство оборони України. Зазначені відносини регулюються ст. 13 ГК України та Законом України від 3 березня 1999 р. № 464-XIV «Про державне оборонне замовлення» [12], щодо взаємовідносин Міністерства оборони України з іншими суб'єктами господарської діяльності — відповідно Законом України від 22 грудня 1995 р. № 493/95-ВР «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» [13]

Доцільно також поставити питання про запровадження спеціальних режимів діяльності для підприємств і установ ОПК у зв'язку зі стратегічним значенням для національної та економічної безпеки держави їх продукції. Такі спеціальні економічні преференції у формі податкових та інших пільг, можливо, навіть безстрокових, є необхідними для підтримання виробників у виконанні ними спеціальної функції, зміцнення обороноздатності країни.

З точки зору сприяння розробникам і виробникам ОВТ, які зараз у більшості переживають нелегкі часи, цікавим є положення ст. 16 ГК України, яке

передбачає можливість надання дотацій суб'єктам господарювання (навіть не має значення їх форма власності), що опинились у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект. Однак, як показує практика, на сьогодні доступ до фінансових ресурсів мають тільки ті підприємства та установи ОПК України, які активно працюють на зовнішніх ринках.

Проте дуже важливим чинником становлення України на зовнішніх ринках ОВТ є усталена світова практика, відповідно до якої країни-покупці віддають перевагу, крім технічних характеристик та умов продажу, тим зразкам ОВТ, які вже поставлені на озброєння у національних збройних силах.

Зовнішньоекономічна політика держави, що визнається у ст. 10 ГК України як один із основних напрямів економічної політики держави, полягає у регулюванні державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захисті національного ринку і вітчизняного товаровиробника.

За своїм характером основна продукція ОПК є високотехнологічною та містить надзвичайно високу додану вартість, що позитивно впливає на структуру експорту країни в цілому і формує високотехнологічний імідж держави. Світова практика підтверджує, що довгострокове військово-технічне співробітництво (ВТС) не обмежується лише взаємодією у сфері ОВТ, а є запорукою й широкого економічного співробітництва, і навпаки. Широко розвинулася практика офсетів, які компенсують покупцеві значну частину його витрат у формі зустрічних кредитів, інвестицій, торговельних зобов'язань, зустрічної торгівлі [14, с. 29]. У цьому сенсі може бути застосована також практика так званої «економічної дипломатії», коли країні — партнеру по ВТС на безкоштовній основі як гуманітарна допомога, надаються окремі економічні блага — гуманітарні продукти, товари чи послуги. На нашу думку, зазначені аспекти зовнішньоекономічного співробітництва потребують нормативного закріплення у відповідних національних нормативно-правових актах України.

Отже, керуючись нормативно закріпленими у Стратегії національної безпеки України напрямами забезпечення економічної безпеки і обороноздатності України, на сьогодні щодо сфери ОПК до основних завдань органів державного управління слід віднести:

- формування механізмів забезпечення внутрішніх потреб ЗС України сучасними зразками ОВТ відповідно до державного оборонного замовлення виключно силами українських підприємств;
- застосування інвестиційних, податкових та інших пільг для українських виробників ОВТ з метою стимулювання їх інноваційної діяльності;
- лобіювання усіма доступними способами в рамках закону інтересів українських підприємств ОПК на міжнародних високо конкурентних ринках

ОВТ, залучити складову ВТС до взаємовигідної економічної взаємодії з іншими державами;

– нормативно-правове забезпечення такої діяльності.

Висновки. Національна безпека держави у сфері обороноздатності прямо зумовлена економічною безпекою (ефективністю) функціонування галузі оборонно-промислового комплексу, виконанням повною мірою відповідних наукових і науково-дослідницьких програм, систематичною і плановою модернізацією існуючих ОВТ, постачанням нових прогресивних зразків озброєння для потреб ЗС України, стимулюванням інноваційності економіки в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст.141.
2. Словопедія. Економічна енциклопедія. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.slovopedia.org.ua/38/53397/379147.html>
3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. — 1992. — № 9. — Ст.106.
4. Концепція державної промислової політики України: Указ Президента від 12.02.2003 р. [Текст] // Офіц. вісн. України. — 2000. — № 44. — Ст. 1878.
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. [Текст] // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 29. — Ст. 1433.
6. Задихайло, Д. В. Конституційна доктрина та регулювання економічних відносин [Текст] / Д. В. Задихайло // Держ. буд. та місц. самовряд. — Х. : ДБІМС АПРН України. — 2009. — Вип. 13. — С. 25–37.
7. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента від 12.02.2007 р. [Текст] // Офіц. вісн. України. — 2007. — № 11. — Ст. 389.
8. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента від 15.06.2004 р. [Текст] // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 30. — Ст. 2005.
9. Господарський кодекс України [Текст] // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.
10. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. [Текст] // Офіц. вісн. України. — 2000. — № 16. — Ст. 657.
11. Атаманова, Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави [Текст] : монографія / Ю.Є. Атаманова. — Х. : ФІНН, 2008. — 424 с.
12. Про державне оборонне замовлення: Закон України від 03.03.1999 р. [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 17. — Ст. 111.
13. Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб: Закон України від 22.12.1995 р. [Текст] // Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 3. — Ст. 9.
14. Шеховцов, В. Ринкова трансформація ОПК як складова на шляху до взаємовигідного співробітництва з країнами НАТО [Текст] / В. Шеховцов // Євroatлантик-інформ: матер. міжнар. конф. — С. 27–29.

ПРАВОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ОБОРОНОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ

Семенюшин А. В.

Рассмотрено действующее законодательство Украины в сфере реализации государством оборонной функции в механизме экономической безопасности и обороноспособности страны с точки зрения разработки и производства современных образцов вооружений и военной техники, их поставки для потребностей Вооруженных Сил Украины.

Ключевые слова: оборонно-промышленная политика, экономическая безопасность, разработка и производство вооружений и военной техники, государственный оборонный заказ, обороноспособность.

LEGAL TOOLS FOR SUPPORTING BASIS OF ECONOMICAL SAFETY AND DEFENSE OF UKRAINE

Semenyshyn A. V.

Legislation of Ukraine in the sphere of state defense function concerning the mechanism of economic safety and national defense is reviewed in the article through important issue of modern armaments and military equipment development, their supplies for needs of the Ukrainian Armed Forces.

Key words: military-industrial policy, economic safety, development and production of armaments and military equipment, the state defense order, the defensibility of country.

УДК 346.548 (477)

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

А. О. Олефір

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

У контексті механізму забезпечення вітальної безпеки держави досліджено господарсько-правове регулювання державних закупівель у сфері охорони здоров'я. З'ясовано процесуальні характеристики закупівель, їх